

Algirdas AKELAITIS

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva

„Dievo metai, metai žmogaus“: naratyvinė autoironiško Pr 20, 1–18 memorandumo analizė

SANTRAUKA. Pradžios knygoje vadinamieji „žmonos-sesers“ epizodai pasikartoja tris kartus (Pr 12, 10–20; 20, 1–18 ir 26, 6–11). Nors esminiai siužeto motyvai visuose trijuose epizoduose kartojasi, jų kontekstai bei pasakotojo pasitelktos naratyvinės technikos kiekvienu atveju skiriasi. Šiame straipsnyje, naudojant naratyvinės kritikos įrankius, analizuojamas antrasis „žmonos-sesers“ epizodas (Pr 20, 1–18).

Trukmės ir laiko charakteristikų analizė šiame pasakojime atskleidžia strateginę analeptinių elementų svarbą (pvz., v.4.6.18). Tai išprovokuoja pradinio skaitymo metu skaitytojo suformuotų hipotetinių veikėjų charakteristikų peržiūrą. Nuoseklios chronologinės įvykių sekos atkūrimas, atitaisant analepsių sukurtas įvykių eilės deformacijas, leidžia išvystyti pagalbinę siužeto liniją.

Pakartotinis veikėjų charakteristikų įvertinimas atskleidžia ironijos, kuri šiame pasakojime pasitelkiama kaip pasakojimo ir teologijos įrankis, svarbą. Perikopėje galima išvystyti ir destruktivios, ir konstruktyvios ironijos gijų.

RAKTAŽODŽIAI: naratyvinė kritika, Biblijos egzegezė, Abimelekas (Geraros karalius), Abraomas (patriarchas), ironija.

Įvadas

Pradžios knygoje vadinamieji „žmonos-sesers“ epizodai kartojasi tris kartus (Pr 12, 10–20; 20, 1–18 ir 26, 6–11). Ne tik pats pasakojimo turinys, bet ir trigubas atsikartojimas iki šiol kelia daugelio Biblijos tyrinėtojų diskusijų bei svarstymų. Reikšminga, kad Bažnyčios liturgijoje nė vienas iš šių epizodų (dėl abejotino patriarchų elgesio moralumo?) nėra įtrauktas į dabartinį lekcionarijų. Todėl tiems, kurie Šventojo Rašto neskaito asmeniškai, šie pasakojimai gali būti visai nežinomi.

Esminiai siužeto motyvai visuose trijuose epizoduose kartojasi, tačiau jų kontekstai bei pasakotojo pasitelktos naratyvinės technikos kiekvienu atveju skiriasi. Taigi tikėtina, kad, nepaisant šių trijų pasakojimų panašumų, jų įtraukimo į biblinį naratyvą

tikslai kiekvienu atveju nėra tapatūs. Lietuvių kalba šio pasakojimo tyrimų dar nėra publikuota, nors įvairių šios ištraukos analizių pasaulyje gausu¹. Vis dėlto galima teigti, kad naratyvinės kritikos metodu (ypač atsižvelgiant į ironijos svarbą šiame pasakojime) Pr 20, 1–18 perikopė dar nėra išsamiai nagrinėta².

Šio straipsnio tikslas – naratyvinės kritikos metodu išanalizuoti antrąjį „žmonos-sesers“ epizodą (Pr 20, 1–18) atsakant į naratyvinei kritikai svarbius klausimus: koks yra Pr 20 pasakotojo pasirinktos naratyvinės strategijos tikslas, kodėl šiame pasakojime taip ryškiai vyrauja ironija, kaip ši perikopė susijusi su Pr 18, 10 Dievo duotu palikuonies pažadu Abraomui?

I. Pažodinis Pr 20, 1–18 teksto vertimas

Tekstinio vieneto ribų nustatymas šios perikopės atveju nekelia didelių problemų. Veikėjų, veiksmo pobūdžio ir veiksmo vietos pokyčiai aiškiai liudija, kad perikopė prasideda v.1, o baigiasi v.18. Dėl ribotos straipsnio apimties apleidžiant lingvistinę analizę, šiame skyriuje pateikiamas autoriaus Pr 20, 1–18 perikopės vertimas iš Masoretinio teksto³.

Pažodinis Pr 20, 1–18 teksto vertimas skirstomas logijomis, kiekvieną naują sakinio dalį rašant iš naujos eilutės, o sintaktiniai šių sakinių tarpusavio ryšiai pabrėžiami eilutės lygiavimo kairėn skirtumais:

- a) *Labiausiai į kairę lygiuojamos eilutės*, kuriose yra vadinamieji *wayyiqṭōl* sakiniai⁴, formuojantys nuoseklios pasakojamų įvykių sekos grandines (žr. v.1).
- b) *Labiau į dešinę atitraukiamos eilutės*, kuriose yra minėtų *wayyiqṭōl* grandinių išimty – įvykiai, nutinkantys ne nuosekliai po anksčiau aprašytųjų, bet tuo pat metu, arba įvykę anksčiau (žr. v.4);
- c) *Labiausiai į dešinę atitraukiami ir kursyvu rašomi sakiniai*, kurie reiškia tiesioginę kalbą (žr. v.2).

¹ Šie tekstai, ypač dėl trigubo „žmonos-sesers“ motyvo atsikartojimo Pradžios knygoje, kėlė šaltinių kritikos šalininkų susidomėjimą. Paminėtinos klasikinėmis laikomos analizės: Samuel R. Driver, *An Introduction to the Literature of the Old Testament* (New York: Charles Scribner's Sons, 1891), 13–16; John Skinner, *A Critical and Exegetical Commentary on Genesis* (New York: Charles Scribner's Sons, 1910), 240–241; Martin Noth, *History of Pentateuchal Traditions* (New Jersey: Prentice Hall 1972), 28–37; Gerhard von Rad, *Genesis: A Commentary* (Philadelphia: The Westminster Press, 1972), 167, 226; Ephraim A. Speiser, *Genesis: Introduction, Translation and Notes* (AB 1; London: Yale University Press, 2008), xxxi–xxxii, 91–94, 150–152.

² Naratyvinės kritikos požiūriu Pr 20 trumpai apžvelgia Meir Sternberg, *The Poetics of Biblical Narrative: Ideological Literature and the Drama of Reading* (Bloomington: Indiana University Press, 1987), 315–316. Ironišką Abimeleko vaizdavimą perikopėje analizuoja Tzvi Novick, „Almost, at Times, the Fool: Abimelech and Genesis 20“, *Prooftexts* 24 (3) (2004), 277–290. Visus tris „žmonos-sesers“ epizodus, atsižvelgdamas į trilypį Dievo pažadą Abraomui (žemė, palikuonis ir palaiminimas), naratyvinės kritikos metodu tiria Hwagu Kang, *Reading the Wife/Sister Narratives in Genesis: A Textlinguistic and Type-Scene Analysis* (Eugene: Pickwick Publications, 2018).

³ Hebrajišką originalo tekstą žr.: *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997).

⁴ Žr. Gary D. Pratico ir Miles V. Van Pelt, *Basics of Biblical Hebrew Grammar*, 3-iasis leid. (Grand Rapids: Zondervan, 2019), 192–208.

Tekstą siekiama versti kuo pažodiškiau, ypač stengiantis išlaikyti bei perteikti žodžių ir frazių sąšaukas, retorines teksto ypatybes. Vertime vengiama bereikalingos sinonimikos ir stengiamasi atitinkamą hebrajiško teksto žodį versti tik vienu atitinkamu lietuvišku žodžiu.

1

Ir išsikėlė iš ten Abraomas žemėn Negebo.
Ir apsisotojo tarp Kadešo ir Šuro.
Ir gyveno kaip atėjūnas Geraroje.

2

Ir sakė Abraomas apie Sarą – moterį jo:
Sesuo mano ji.
Ir siuntė Abimelekas – karalius Geraros –
ir ėmė Sarą.

3

Ir įėjo Elohim pas Abimeleką, sapne nakties,
ir sakė jam:
Štai tu – miręs
Dėl moters, kurią ėmei.
Juk ji – ištekėjusi už sutuoktinio.

4

Ir Abimelekas – nebuvo prisitartinęs prie jos.
Ir sakė:

5

Viešpatie, ar žudysi net ir teisią tautą?
Ar nesakė jis man pats: „Sesuo mano ji“?
Ir ji – taip pat ji – sakė: „Brolis mano jis“.
Tyrumė širdies mano ir nekaltumė delnų mano padariau šitą.

6

Ir sakė jam Elohim sapne:
Aš juk žinojau, kad nekaltume širdies padarei šitą.
Ir būtent aš tave sulaikiau nuo nusidėjimo prieš mane –
taip, kad nedaviau tau paliesti jos.

7

Ir dabar – sugrąžink moterį vyrui, nes pranašas jis.
Ir melsis už tave – ir gyvensi.
Ir jei nesugrąžinsi – žinok, kad mirte numirsi tu pats ir visa, kas tavo.

8

Ir atsikėlė Abimelekas ryte.
Ir šaukė visus tarnus jo.
Ir bylojo visus dalykus šituos į ausis jų.
Ir bijojo žmonės labai.

9

Ir šaukė Abimelekas Abraomą
ir sakė jam:

*Ką padarei mums?
Ir kuo nusidėjau tau, kad užtraukei man ir mano karalystei
nuodėmę didelę?
Dalykus, kurie nedaromi, padarei su manimi.*

10

Ir sakė Abimelekas Abraomui:

Ką sumanei, kad padarei dalyką šitą?

11

Ir sakė Abraomas:

*Nes sakiau sau: Tikrai nėra Elohim baimės vietoje šitoje.
Ir nužudys mane dėl moters mano.*

12

*Ir be to – ji išties sesuo mano –
dukra tėvo mano ji, tik ne dukra motinos mano.
Ir tapo man moterimi.*

13

*Ir buvo – kai išvedė klajoti mane Elohim iš namų tėvo mano –
sakiau jai:
Tokia yra malonė, kurią man padarysi –
visose vietose, kur įeisim, sakyk apie mane:
,Brolis mano jis‘.*

14

Ir ėmė Abimelekas kaimenę ir bandą, ir tarnų, ir tarnaičių
ir davė Abraomui.

Ir sugrąžino jam Sarą – moterį jo.

15

Ir sakė Abimelekas:

*Štai – žemė mano priešais tave.
Ten, kur tau atrodys gėra – apsistok.*

16

Ir Sarai sakė:

*Štai – duodu tūkstantį sidabro gabalų broliui tavo.
Štai – jis tau – uždengimas akių visiems, kurie su tavimi
ir su visais – ir ginčysies [įrodydama savo nekaltumą].*

17

Ir meldė Abraomas Elohim.

Ir išgydė Elohim Abimeleką ir moterį jo, ir tarnaites jo.

Ir gimdė.

18

Kadangi daryte uždarė YHWH visas įsčias namuose Abimeleko
dėl Saros – moters Abraomo.

II. Pr 20, 1–18 perikopės siužeto analizė

Sceninė Pr 20 naratyvo struktūra labai elegantiška. Autorius, periodiškai keisdamas pasakojime dalyvaujančių veikėjų sudėtį, tuo pat metu žvaliai kaitalioja pasakojimo ir dialogo atkarpas. Toks pasakojimo stilius kuria įvykių nuoseklumo regimybę. Skaitytojui ima atrodyti, kad pasakojami įvykiai klostosi sklandžiai ir iš eilės. Tikėtina, kad toks pasakojimo būdas yra viena iš autoriaus sąmoningai pasirinktų naratyvinės strategijos technikų. Ji leidžia užmaskuoti perikopės pabaigoje glūdintį netikėtą siužetinę linijos posūkį.

Preliminari Pr 20, 1–18 pasakojimo siužeto momentų analizė

Pirmąją pasakojimo sceną (v.1) dėl jos glaustumo galima laikyti Pr 20 *ekspozicija*. Nors šioje eilutėje minimi net trys veiksmai, jais skaitytojui pateikiama vien foninė informacija⁵.

Abraomo kalba v.2 išjudina siužetą ir išprovokuoja komplikaciją. Čia galima identifikuoti net du siužeto elementus: veiksmo *užuomazgą* (v.2a Abraomas teigia, kad Sara yra jo sesuo)⁶ ir *komplikaciją* (v.2b Sara paimama pas Abimeleką).

Trečioji naratyvo scena prasideda netikėtumu – Abimeleką sapne ištinka susitikimas su Dievu ir tada atskleidžiamas tikrasis Saros statusas. Įprastinė naratyvinės dramos schema šiame pasakojimo taške skatina tikėtis *posūkio taško* – esminio, veiksmo eigos pradžią žyminčio siužeto momento. Tačiau sunku teigti, jog v.3 laikytina tokiu siužeto momentu, nes v.4–5 Abimelekas ima pagrįstai ginti savo nekaltumą ir tai verčia abejoti Dievo teiginių (v.3) absoliutumumu. Sunku siužeto posūkio tašku laikyti ir v.7 (nors čia Abimelekas nebeprotestuoja), nes tai tėra tik galimos ateities nusakymas. Vis dėlto nuo šio momento pasakojimas neabejotinai pajuda veiksmo vystymo link⁷.

Remarka apie Abimeleko tarnų baimę (v.8) siužeto dinamikos požiūriu galėtų pasirodyti netgi nereikalinga. Ji menkai susijusi tiek su prieš tai buvusia, tiek su toliau aprašoma scena.

Abraomo apklausos epizodą (v.9–13) siužetinės pasakojimo tėkmės atžvilgiu galima traktuoti kaip tam tikrą *delsimo* elementą. Priekaištai Abraomui ir jo poelgio motyvų atskleidimas šiuo požiūriu tik stabdo ir atidėlioja krizinės situacijos sprendimą pasakojime.

⁵ Jean-Louis Ska, „Our Fathers Have Told Us“: *Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives*, Subsidia Biblica 13 (Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000), 21.

⁶ Žr. Pr 12, 12–13, kur toks pat Abraomo veiksmas pasakojime funkcionuoja kaip dalinis problemos sprendimas (nuslepiant tikrąjį Saros statusą ir taip išvengiant pavojaus), tačiau tuoj pat išprovokuoja naują komplikaciją – kyla pavojus prarasti žmoną.

⁷ George W. Coats, *Genesis: With an Introduction to Narrative Literature*, FOTL 1 (Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 1983), 149–150; David W. Cotter, *Genesis*, Berit Olam 1 (Collegeville: The Liturgical Press, 2003), 130; David L. Petersen, „A Thrice-Told Tale: Genre, Theme, and Motif“, *Biblical Research* 18 (1973), 40.

Pasakojimo pradžioje (v.2) kilusi problema išsprendžiama tik v.14–16. Žmona gražinama teisėtam jos vyrui, todėl iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad tai yra Pr 20 pasakojimo *atomazga* (juolab kad Abimeleko dosnumas Pr 20, 15–17 stipriai kontrastuoja su faraono sprendimu 12, 19–20).

Galiausiai v.17 skaitytojas, remdamasis tradicine siužetinės dinamikos struktūra, gali tikėtis tam tikro *dénouement*, panašaus į Pr 12, 20 epilogą. Ir išties, eilutė neginčijamai dvelkia *status quo* atkūrimo nuotaika, nors skaitytojui gal ir nebus iki galo aišku, kodėl čia minimas Abimeleko ir jo moterų išgydymas.

Vis dėlto paskutinis perikopės sakiny (v.18) apverčia visą aprašytą siužeto schemą aukštyn kojomis. Iki šio taško, nepaisant kai kurių spragų, pasakojimą dar buvo galima laikyti daugmaž vientisu. Skaitytojas galėjo manyti suprantąs, ką pasakotojas nori pasakyti šiuo naratyvu. Tačiau pačioje pasakojimo pabaigoje paaiškėja, kad skaitytojas, sprendamas apie pasakojimo turinį, rėmėsi ne visa informacija: pasakotojas pasirinko pavėlinti esminės informacijos atskleidimo momentą ir dėl to skaitytojui, manančiam, kad jau perskaitė ir suprato pasakojimą, teks jį skaityti iš naujo.

Laiko ir trukmės charakteristikų analizė Pr 20, 1–18 perikopėje

Atidžiai skaitant Pr 20 naratyvą galima pajusti analeptinį šio pasakojimo pobūdį. Akivaizdu, kad, skirtingai nei 12, 10–20 perikopėje, 20, 1–18 pasakotojas sąmoningai nusprendė *išvagoti* paviršinį naratyvo sluoksnį įvairiais nenuoseklumais. Informaciją pateikdamas fragmentiškai, jis leidžia pačiam skaitytojui užpildyti trūkstamus loginius bei teminius ryšius. Kol tokie intarpai padeda daugmaž sklandžiai skaityti pasakojimą, skaitytojas gali manyti, kad jo iškeltos hipotezės yra teisingos.

Greitas v.1–3 pasakojimo tempas bei naratyviniai nenuoseklumai

Daugelis Pr 20, 1–18 perikopę analizavusių mokslininkų pastebi greitą v.1–3 dalies pasakojimo tempą⁸. Kita vertus, šioje pasakojimo dalyje išryškėja ir gana akivaizdžių nenuoseklumų, kuriuos skaitytojas, norėdamas tekstą skaityti toliau, turi vėliau ar kitaip ištaisyti⁹. Kodėl Abraomas v.1 iškeliauja? Kodėl savo žmoną Sarą v.2 jis pavadina seserimi? Net jei į kai kuriuos klausimus įmanoma atsakyti remiantis ankstesniu Pr 12, 10–20 pasakojimu (ten Abraomo kelionės motyvas buvo krašte kilęs badas, o žmoną seserimi jis pavadino siekdamas išsaugoti savo gyvybę), vis dėlto dalis

⁸ „Perskaičius v.1–3, „žmonos-sesers“ motyvas yra išsamiai papasakotas, belieka tik *atomazga*“, teigia D. L. Petersenas (Petersen, „A Thrice-Told Tale“, 38). Išties, Pr 12, 10–20 perikopėje šis siužeto segmentas apima septynias eilutes.

⁹ Šį veiksma (sužadinti vaizduotę bei atmintį, stengiantis kūrybingai užpildyti tekste sutinkamus nenuoseklumus) taikliai apibūdina Wolfgangas Iseris: „Naratyvas skatina skaitytoją parūpinti [supply] tai, ko pasakojime nėra. Taip sužadinama skaitytojo vaizduotė, ir pasakojimo scenos vidinė dimensija ima ženkliai pranokti tai, kas šioje scenoje yra išoriška. Skaitytojo dėmesys nukreipiamas ne tik į pasakojimo *dabar*, bet (dėl naratyvui daugiau ar mažiau būdingo delsimo sukkelto lūkesčio) ir į pasakojimo *ateitį*.“ Wolfgang Iser, „The Reading Process: A Phenomenological Approach“, *New Literary History* 3 (2) (1972), 280.

pasakojimo elementų taip ir lieka neaiškūs – kodėl, pvz., Abimelekas paima Sarą pas save¹⁰?

Svarbu pažymėti, kad net ir pati pasakotojo paliekamų naratyvinių nenuoseklumų *sistema* yra reikšminga. Tai liudija, jog pasakotojas, formuodamas vienokią ar kitokią sužetinę liniją, pasirinko tam tikrą naratyvinę strategiją¹¹. Vienas pasakojimo nuoseklumo spragas pasakotojas gali užpildyti (pasitelkdamas tiek prolepses, tiek analepses), o kitas – palikti atviras (pvz., akcentuodamas ne tik tai, *kas*, bet ir *kaip* pasakojime įvyko)¹². Dėl šios priežasties pasakotojo pasirinkimas nutylėti kai kurias detales taip pat yra reikšmingas, nes tai atskleidžia, kurias tematines linijas jis pasirinko plėtoti, o kurias – apleisti, kreipdamas skaitytojo žvilgsnį norima linkme¹³.

Analepsių svarba identifikuojant naratyvines spragas tarp v.2 ir v.3

Perikopės pradžioje (v.1–2) pasakotojas naratyvinius nenuoseklumus skaitytojui pateikė gana akivaizdžiai. Vis dėlto naratyvinę spragą, pasakotojo įterptą tarp v.2 ir v.3, skaitytojas pirmą kartą *analeptiškai* (vėliau nei įvyko pats veiksmas) užčiuopia tik perskaitęs v.4: sintaktinis sakinio „Abimelekas nebuvo prisartiinęs prie jos“ kontekstas atskleidžia, kad nepaisant to, jog pasakojime šis veiksmas minimas v.4, tikroji šio veiksmo pozicija chronologiniu požiūriu yra tarp v.2 ir v.3 (t. y. prieš Dievui sapne aplankant Abimeleką).

Abimeleko žodžiai v.5b atskleidžia naują analepsę: pacitavęs Abraomo žodžius (žr. v.2b), karalius pamini naują elementą (kurį pasakotojas v.2b kontekste praleido) – Saros žodžius. Chronologiniu požiūriu šio Saros veiksmo pozicija greičiausiai esti greta v.2b.

Naujas siurprizas skaitytojo laukia v.6c–d susidūrus su dar viena analepse: paaiškėja, kad pats Dievas sulaikė Abimeleką nuo nusidėjimo prieš Jį. Ši Dievo veiksmą reikia suprasti kaip priežastį, dėl kurios Abimelekas neprisilietė prie Saros. Taigi, paaiškėja, kad tarp v.2 ir v.3 įvyko net du veiksmi: a) Dievas (v.6) „nedavė Abimelekui paliesti“ Saros; b) dėl to Abimelekas (v.4) „neprisartiino prie jos“.

Vis dėlto didžiausias netikėtumas skaitytojo laukia paskutinėje perikopės eilutėje. Būtent v.18 pasakotojas, pasirinkęs šią informaciją nutylėti viso pasakojimo metu,

¹⁰ Pr 12, 11–12 Abraomas teigia, kad tokio svetimtaučių elgesio motyvas gali būti Saros grožis. Tačiau Pr 20 kontekste, atsižvelgiant į pasakojimo chronologiją, Sara jau yra devyniasdešimties metų amžiaus. Galbūt tai reiškia, kad ir devyniasdešimtmetė Sara yra graži Abraomui, tačiau ar ji lygiai taip pat graži ir Abimelekui? Ar vis dėlto teisūs rabinai, teigdami, kad Dievas stebuklingai atjaunino Abraomo žmoną? Kita vertus, yra mokslininkų, kurie tokį Abimeleko poelgį mėgina interpretuoti kaip tam tikrą diplomatinės santuokos atvejį. Žr. diskusiją James K. Hoffmeier, „The Wives’ Tales of Genesis 12, 20 and 26 and the Covenants at Beer-Sheba“, *Tyndale Bulletin* 43 (1) (1992), 87.

¹¹ M. Perry’is ir M. Sternbergas siūlo gana šmaikštų apibendrinimą: literatūros veikalas apskritai gali būti apibūdinamas kaip pasakojimo nuoseklumo spragų, kurias skaitytojas yra kviečiamas vienaip ar kitaip užpildyti, sistema. Žr. Menahem Perry ir Meir Sternberg, „The King Through Ironic Eyes: Biblical Narrative and the Literary Reading Process“, *Poetics Today* 7 (2) (1986), 275–276.

¹² Ska, *Our Fathers*, 8.

¹³ Sternberg, *Poetics*, 237.

skaitytojui atskleidžia, *kas išties* įvyko tuomet, kai Dievas Abimelekui „nedavė paliesti“ Saros (iš v.17 skaitytojas sužino, jog negalia buvo ištikusi ne tik Abimeleko žmoną ir tarnaites, bet ir jį patį). Chronologijos požiūriu šis naratyvinis elementas paaiškina v.6c minimą veiksmažodį ir dėl to turi būti pozicionuojamas ten pat – tarp v.2 ir v.3, bet anksčiau už v.4a minimą Abimeleko nepriarttinimą prie Saros.

Pasakojimo chronologijos požiūriu paskutinioji analepsė yra reikšminga dėl to, kad iš pirmo žvilgsnio skaitytojui galėjo kilti įspūdis (greičiausiai norėtas paties pasakotojo), jog v.1–3 minimi įvykiai yra ne tik *pasakojami*, bet ir *išties vyksta* betarpiškai vienas po kito, tarsi tarp Saros paėmimo v.2 ir Dievo pasirodymo Abimelekui sapne būtų praėję visai nedaug laiko. Tačiau ne tik dėl naratyviškai plėtojamos spragos tarp v.2 ir v.3 (analeptiškai pateikiant v.4a ir v.6c detales), bet ypač dėl v.17 pateiktos informacijos darosi akivaizdu, kad tarp šiose eilutėse minimų įvykių chronologiškai atsiveria nemažas laiko tarpas, kurio metu buvo suprasta, jog Abimeleko žmona ir jo tarnaitės negali pastoti¹⁴.

Toks, išties esminis, pasakojimo chronologijos suardymas yra reikšmingas net tik pačios perikopės chronologijos požiūriu, bet ir platesniame Abraomo ciklo kontekste. Prieš Sodomos ir Gomoros sunaikinimą (Pr 18) Abraomą aplankęs Viešpats v.10 duoda pažadą: „Grįžte sugrįšiu pas tave šituo laiku kitais metais ir štai – sūnų [turės] Sara, tavo žmona“. Kita vertus, pasakotojas, paminėjęs šį svarbų Dievo pažadą, daugiau jo nebemini iki pat Pr 21, 1, tartum skatindamas skaitytoją stebėti laiką ir skaičiuoti, kiek mėnesių iš tų Viešpaties pažadėtų metų dar liko iki Saros pastojimo momento.

Kitos reikšmingos Pr 20, 1–18 pasakojimo analepsės

Abraomo apklausos metu v.11b–d paaiškėja anksčiau pasakotojo nutylėti motyvai, dėl kurių patriarchas nuslėpė tikrąjį Saros statusą. Įvykių chronologijos požiūriu, Abraomo manymas, kad „tikrai šioje vietoje nėra Dievo baimės“, yra sietinas su jo apsigyvenimu Geraroje ir dėl to pozicionuojamas drauge su v.1c.

Toje pačioje apklausoje (v.12) patriarchas pamini ir dar vieną iki šiol Abraomo cikle nutylėtą foninės informacijos elementą, skaitytojui atskleidžiantį naują Saros seseriško ryšio su Abraomu dimensiją. Viso Abraomo ciklo chronologijos požiūriu šis elementas galėtų būti pozicionuojamas kaip Pr 12,5a papildanti informacija. Tačiau Pr 20, 1–18 perikopėje jis funkcionuoja kaip pasakojimo įžangos (ankstesnės už v.1 minimus veiksmus) dalis.

Trečiasis analeptinis elementas Abraomo apklausoje pateikiamas v.13a. Čia vartojama jungtukinė dalelytė *kaššer* („kai“) leidžia chronologiškai sieti patriarcho minimus įvykius su pačia jo kelionės pradžia (plg. v.13a ir Pr 12, 1 atsikartojančią frazę *mibbēt 'ābī* – „iš mano tėvo namų“) arba su Pr 12, 11 įvykiais (plg. v.13a ir Pr 12, 11 atsikartojančią frazę *wayāhī kaššer* – „ir buvo, kai“). Vėlgi, Pr 20, 1–18 perikopėje chronologiniu požiūriu šis elementas funkcionuoja kaip pasakojimo įžangos (ankstesnės už v.1 minimus veiksmus) dalis.

¹⁴ Šios detalės reikšmingumą pabrėžia ir M. Sternbergas (Sternberg, *Poetics*, 316). Autoriaus teigimu, toks Abimeleko delsimas galėtų reikšti, kad jis tikėjosi, jog jį ištikusi negalia galbūt praeis.

Pasakotojo pasirinkimas minėtus informacinius elementus skaitytojui pateikti analeptiškai neabejotinai susijęs su siekiu pabrėžti jų svarbą, atkreipti į juos skaitytojo dėmesį. Tai, kad chronologinė ir siužetinė šių naratyvinių detalių pozicija skiriasi, leidžia skaitytojui užčiuopti ištiesą interpretacinių galimybių horizontą: juk tikėtina, kad pasakotojas, pabrėždamas šių naratyvinių elementų išskirtinumą, skaitytojui siekia parodyti ne tik tai, kas įvyko, bet ir kodėl tai, kas įvyko, yra reikšminga.

Nuosekli Pr 20, 1–18 aprašytų įvykių chronologija

Įvardijus chronologinius perikopės nenuoseklumus bei jų pobūdį, galima pamėginti atkurti nuoseklų įvykių eigos eiliškumą. Tokį sutvarkytą pasakojimą lyginant su Pr 20, 1–18 naratyvu darosi lengviau atpažinti, kuriuos naratyvinius elementus pasakotojas nusprendė pateikti nechronologine tvarka bei kokią siužetinę poziciją pasakojimo strategijos požiūriu jis šiems elementams parinko:

EILUTĖ	SCENA
12	Buvo žmogus, vardu Abraomas, kurio žmona Sara buvo ir jo sesuo iš tėvo pusės.
13	Kai buvo iš savo tėvo namų Dievo išsiųstas klajoti, jis prašė Sarą apie jį sakyti: „Jis mano brolis“.
1	Abraomas išsikėlė link Negebo, apsistojo tarp Kadešo ir Šuro ir gyveno kaip atėjūnas Geraroje.
11	Jis manė, kad toje vietoje nėra Dievo baimės ir kad jis bus nužudytas dėl savo žmonos.
2a	Todėl apie Sarą Abraomas sakė: „Ji mano sesuo“.
5	Ir Sara apie Abraomą sakė: „Jis mano brolis“.
2b	Geraros karalius Abimelekas paėmė Sarą pas save.
18	Dievas ištiko Abimeleką, jo žmoną ir jo tarnaites negalia, „daryte uždarydamas visas iščias Abimeleko namuose“.
6	Tokiu būdu neleisdamas Abimelekui „paliesti“ Saros.
4	Ir dėl to Abimelekas „neprisiartino prie jos“.
3–7	Po kažkiek laiko Dievas naktį apsireiškė Abimelekui sapne.
8a	Abimelekas ryte papasakojo „visus šituos dalykus“ savo tarnams.
8b	Žmonės „labai bijojo“.
9–13	Abimelekas pasišaukė Abraomą ir jį apklausė.
14	Po to Abimelekas davė Abraomui dovanų, grąžino jam žmoną.
15	Ir pakvietė apsistoti Geraros krašte.
17	Abraomas meldėsi už Abimeleką ir Dievas išgydė jį bei jo žmoną ir tarnaites, kad galėtų gimdyti.

Chronologinės pasakojimo įvykių sekos rekonstrukcija leidžia užčiuopti ne tik gausių analepsių poveikį pasakojimo struktūrai, bet ir siužetinės linijos komplikacijų, kurios savo ruožtu reikalauja peržvelgti ir koreguoti preliminarią siužetinių momentų schemą.

Siužeto momentų analizės korekcija, remiantis chronologine įvykių seka

Chronologinės įvykių sekos schema atskleidžia, kad prieš v.1 ekspoziciją Pr 20, 1–18 perikopėje yra pasakojama įvykių priešistorė (v.12–13), kurią galima laikyti *prologu*. Tačiau po *ekspozicijos* (v.1) chronologiškai įterpus v.11, preliminari siužetinių momentų schema ima griūti.

Pirminio skaitymo metu atrodė, kad *veiksmo užuomazga* yra v.2a.5, tačiau dabar paaiškėja, jog būtent v.11 analeptiškai paminėta išankstinė Abraomo nuostata, kad toje vietoje tikrai nėra Dievo baimės, išjudina pasakojimo įvykių grandinę, o v.2a.5 minimi Abraomo ir Saros poelgiai bei Saros paėmimas į Abimeleko namus (pradžioje atrodęs kaip *komplikacija*) yra *veiksmo eigos* elementai.

Chronologinės įvykių sekos korektūra leidžia nesunkiai išžvelgti siužeto *posūkio tašką*, kurį pirminio skaitymo metu pasakotojas meistriškai užmaskavo v.18, leisdamas skaitytojui šią eilutę klaidingai priskirti pasakojimo atomazgai. Būtent dėl šio elemento reikšmės siužeto momentų struktūrai v.18 pateikta informacija taip stipriai paveikia naratyvinę visos perikopės dinamiką.

Tolesnės *veiksmo eigos* elementas atpažįstamas v.6.4 analepsėje. Chronologijos korekcija leidžia išžvelgti ir galimą minimų Dievo bei Abimeleko veiksmų skirtingumą: Dievas ištiko Abimeleką negalia, neleisdamas jam paliesti Saros. Tačiau (dėl v.17) tikėtina, kad nuo šios negalios pradžios iki v.3–7 Dievo atėjimo pas Abimeleką sapne praejo tam tikras laiko periodas, autorius meistriškai užmaskuotas skubiu įvykių sekos vardijimu pirminio skaitymo metu, todėl v.4 minimas Abimeleko neprisiartinimas prie Saros greičiausiai žymi tęstinę būseną, o ne vienkartinį veiksmą.

Galiausiai, *Deus ex machina* principu, v.3–7 pasiekiamas šios perikopės siužeto *kulminacija*. Tokį „Dievo iš niekur“ netikėtumą šioje perikopėje pabrėžia ir tai, kad pasakotojas nieko panašaus nemini Pr 12, 10–20 naratyve.

Vis dėlto, jeigu v.3–7 scena yra išties laikytina *kulminacija*, tai kokiems siužeto momentams priskirti likusių (vis dar didesnę už v.1–7, netgi neįtraukiant jau paminėtų analepsių) pasakojimo dalį? Juk logiškiausiai po šios kulminacijos skamba v.14 ir v.17 seka, išreiškianti siužetinę *atomazgą*. Tačiau v.8–13 veiksmas kaip tik pastebimai intensyvėja, o ne silpsta. Ir v.15–16 (ypač lyginant su v.14 nuotaika) atrodo taip, lyg veiksmas ir toliau augtų. Nejaugi šiame naratyve po pagrindinės kulminacijos skaitytojo laukia dar viena siužetinio intensyvumo viršūnė?

Tokio rebuso sprendimą galima išžvelgti atidžiau analizuojant jau identifikuotas pasakojimo kulminacijos pobūdį. Nors kulminacija laikytinas visas Abimeleko

pokalbis su Dievu (išskyrus analepses), tačiau v.7 įmanoma užčiuopti siužetinio intensyvumo vektorių bifurkaciją:

- a) Žvelgiant iš Dievo pozicijos, po v.7 įvykių seka yra aiški: Abimelekas turi sugrąžinti Abraomui žmoną, patriarchas turi pasimelsti už jį, ir jo namus slėgusi negalia bus pašalinta (greičiausiai būtent taip reikėtų suprasti čia vartojamą frazę „ir gyvensi“).
- b) Bet Abimeleko situacija po tokios kulminacijos stipriai komplikuojasi dėl dar vieno naujo (t. y. Pr 12, 10–20 neminimo) elemento: kaip padaryti, kad Abraomas pasimelstų už jį ir jo namų moteris?

Dėl šios priežasties galima pagrįstai teigti, jog v.7 įvyksta pagalbinės siužetinės linijos atsisakojimas. Pagrindinė (ją galima vadinti „pasakotojo“) linija nuo šio taško juda link atomazgos v.17. Tačiau antrinės (ją galima vadinti „Abimeleko“) siužetinės linijos požiūriu v.7 yra antrasis *posūkio taškas* Pr 20, 1–18 perikopėje. Pažymėtina, kad šis paralelinis siužetas nėra autonomiškas. Jis kyla iš pagrindinio siužeto kulminacijos (dėl Dievo duoto nurodymo, jog Abimelekas gyvens, jei Abraomas už jį pasimels), bet lieka glaudžiai susijęs su pagrindine siužetine linija – panašiai, kaip gramatikoje su pagrindiniu sakiniu susijęs šalutinis prijungiamasis sakinytis.

Abimeleko tarnų baimės epizodą (v.8) preliminarios analizės metu buvo sunku interpretuoti siužeto momentų požiūriu, o Abraomo apkaltos epizodas atrodė kaip delsimo elementas. Vis dėlto, pasitelkiant pagalbinės siužetinės linijos motyvą, v.8, v.9–13 ir v.14 minimus įvykius galima traktuoti kaip antrinę *veiksmo eigą*, kuri pasiekia antrinę *kulminaciją* v.15–16.

Žvelgiant iš tokios perspektyvos v.14 funkcionuoja tartum dviejų siužetinių linijų sankirta. Čia susikerta pagrindinė (pasakotojo) ir antrinė (Abimeleko) siužetinės linijos, tačiau judviejų kryptys skirtingos: autoriaus linija silpdama juda link atomazgos, o stiprėdama Abimeleko – link antrosios kulminacijos, nes Abimeleką ir jo namų moteris ištikusi negalia neišnyksta v.14 (kai Sarą jis atiduoda Abraomui).

Antrinė siužeto kulminacija (v.15–16) – desperatiška Abimeleko diplomatija: a) juk jeigu Abraomas iškeliaus nepasimeldęs už Abimeleką, pastarojo namų laukia pražūtis dėl juos ištikusio nevaisingumo; b) o jei žinia apie karalių ištikusią negalią pasklis viešai, tuomet jo reputacijos griūtis pražūtimi gali ištikti visą jo šeimyną net greičiau negu nevaisingumas.

Galiausiai abi – ir pagrindinė, ir antrinė linijos v.17 pasiekia *atomazgą* vienu metu: Abraomas pasimeldžia už Abimeleką (antrinės siužeto linijos atomazga), ir Dievas išgydo jį bei visas jo namų moteris (pagrindinės siužeto linijos atomazga).

Pr 20, 1–18 siužeto tipas

Skaitant Pr 20 pasakojimą gali susidaryti įspūdis, kad šios perikopės siužete akcentuojamas *situacijos pokytis* (vadinamojo *peripeteia* tipo siužetas): Sara paimama pas Abimeleką, jo gyvybei kyla pavojus, o galiausiai atrodo, jog pasikeičia Abraomo

statusas – jam leidžiama įsikurti ir gyventi Geraroje. Tačiau beveik visi šie pokyčiai skyriaus pabaigoje sugražinami į nulinę *status quo* poziciją: Sara gražinama Abraomui, Abimelekas išgydomas, o leidimas Abraomui apsigyventi Geraroje greičiau sietinas su Abimeleko išskaičiavimais (neišsiskirti su patriarchu, kol jis nepasimels už jį), negu su tikru Abraomo statuso pokyčiu.

Kita vertus, *pažinimo pokyčio* siužeto bruožai šioje perikopėje atrodo ryškesni: Abimelekas, sau žmona pasiėmęs atėjūno seserį, tam tikru momentu supranta, kad ji yra pranašo žmona; išankstinė Abraomo nuomonė, jog toje vietoje nėra Dievo baimės, paneigiama Dievo veiksmy sukelta didele Abimeleko tarnų baime ir pan. Vis dėlto sunku teigti, kad šie pažinimo pokyčiai išties lemia Pr 20, 1–18 perikopės siužeto tipą. Tiesa, siužeto slinktys *anagnorisis* kryptimi yra ženklios, tačiau beveik visi šie „pažinimai“ greičiau susiję su vidiniais veikėjų pokyčiais. Tai leidžia manyti, jog šiame pasakojime pasitelkta trečiojo tipo – *vertinimo pokyčio* – siužetinė schema.

Galima užtikrintai teigti, kad dauguma pasakotojo pasitelktų naratyvinės strategijos technikų Pr 20, 1–18 perikopėje veikia kaip Abraomo ir Abimeleko personažų charakterizavimo priemonės (pvz., taip pasakotojas naudoja didžiąją dalį šio pasakojimo analeptinių užuominų). Dėl pasakotojo sprendimo būtent paskutiniuoju perikopės sakiniu (v.18) pateikti kritinę šio pasakojimo informacinę detalę (taip priverčiant skaitytoją grįžti iki v.2 ir peržvelgti pasakojimą naujai atskleistos informacijos kontekste), šių dviejų personažų charakteristikos neišvengiamai kinta. Pasakotojo pasirinkimas dinamiškai atskleisti ir nutylėti tam tikras su veikėjų motyvais bei poelgiais susijusias detales leidžia skaitytojui palaipsniui atpažinti Abraomo ir Abimeleko personažų gylį bei kompleksiskumą (pvz., jie abu geba iš anksto apskaičiuoti kitų veiksmus ir priimti atitinkamus sprendimus). Dar daugiau, po tipinės „sesers-žmonos“ scenos paviršiumi Pr 20 perikopėje plėtojasi išties vidinių troškimų ir nuogastavimų drama. Personažai sluoksnis po sluoksnio „nurengiami“ iki pat nuogos žmogiškumo šerdies, ir atmetus visus garbingus titulus bei pareigas gana nepatraukliai išryškėja baime paremtas rūpinimasis savo kailiu.

Jeigu Pr 20, 1–18 perikopės siužeto tipas išties sietinas su *vertinimo pokyčiu*, tuomet būtina apžvelgti, kokiomis priemonėmis pasakotojas leidžia skaitytojui šiuos pokyčius užčiuopti bei kokį poveikį šie vertinimo pokyčiai sukelia skaitymo dinamikos požiūriu. Pirmojo skaitymo metu verbalinę (pasakojimo personažų inicijuojamą) ironiją, prilygtančią sarkazmui¹⁵, šioje perikopėje skaitytojas užčiuopia tik vieną kartą, kai v.16 Abimelekas, kalbėdamas apie Abraomą, Sarai sako: „Štai – duodu tūkstantį gabalų sidabro tavo broliui“. Pasakotojas Pr 20 naratyve įvairiomis formuluotėmis net septynis kartus (v.2.3.7.11.12.14.18) pabrėžia, kad Abraomas yra Saros vyras. Tad pasakojimo pabaigoje, kai Geraros karalius „savo kailiu“ patyrė ne tik tikrojo Saros statuso reikšmingumą, bet ir v.12 išklaušė Abraomo pateiktą pasiaiškinimą dėl jos „seseriškumo“ bei v.14 „sugražino

¹⁵ Žr. diskusiją apie verbalinės ir situacinės ironijos perskyrą: Douglas C. Muecke, *The Compass of Irony* (New York: Methuen, 1969), 42.

jam Sarą – jo žmoną“, Abimeleko frazę „tavo broliui“ galima suprasti kaip sarkazmą. Toks Abraomo broliškas vos nepražudė jo ir visos jo šeimos!

Kita vertus, perskaitęs v.18 skaitytojas Pr 20, 1–18 perikopėje tartum „praregi“, Abraomo bei Abimeleko pasisakymuose bei poelgiuose atpažindamas išsità virtinę dviprasmybių, kurių anksčiau nepajėgė užčiuopti dėl to, kad autorius šià kritinę informaciją nusprendė jam pateikti tik užbaigdamas pasakojimą. Todėl būtent ironijos, kaip pasakojimo ir teologijos priemonės, analizė Pr 20, 1–18 perikopės *vertinimo pokyčio* siužeto tipo kontekste, gali tapti heuristiniu šio teksto interpretavimo metodu.

III. Ironija kaip naracijos ir teologijos įrankis Pr 20, 1–18 perikopėje

Sunku suformuluoti daugialypę ironijos raišką bibliniuose tekstuose tinkamai perteikiančią apibrėžimą. Tačiau analizuojant Pr 20 pasakojimą kaip ypač reikšmingus galima paminėti tris ironijos bruožus:

- a) Viena vertus, A. Bando teigimu, ironijos galimybę skaitytojas užčiuopia tuomet, kai tekste atpažįsta dvi tuo pat metu galiojančias bei tarpusavyje besiskiriančias tiesas¹⁶. Kita vertus, ši – gretutinė ar besiskirianti nuo tiesioginės – prasmė atspindi pasakotojo požiūrį, kuris apima drauge ir tiesiogiai ištartą, ir skaitytojo užčiuoptą galimai ironišką teiginio turinį¹⁷. Taigi, pasakotojas siekia, kad skaitytojas kaip reikšmingą naratyvo supratimui turinį atpažintų ir tai, kas pasakyta, ir tai, kas nutylėta, bet turima omenyje.
- b) Pažymėtina, jog daugelio autorių akcentuojamas dvilypis (kuriantis ir griauanantis)¹⁸ ironijos veikimo pobūdis nėra neutralus. Ironija, kaip viena iš naratyvinių strategijų, kurias pasakotojas sąmoningai renkasi, visuomet yra šališka: ji ne tik brėžia ribą tarp „insaiderių“ ir „autsaiderių“, bet ir neišvengiamai pirmuosius pakyli, o antruosius sumenkina¹⁹.
- c) Minėtas ironijos poliariškumas yra labai dinamiškas, todėl pasakotojas, naratyvu siekdamas norimo poveikio skaitytojui, pagal poreikius gali keisti

¹⁶ Arnold J. Band, „Swallowing Jonah: The Eclipse of Parody“, *Prooftexts* 10 (2) (1990), 177–195.

¹⁷ Žr. Linda Hutcheon, *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony* (London: Routledge, 1994), 12.

¹⁸ Ironija kaip griauananti jėga pasireiškia tuomet, kai pasakotojas ją pasitelkia demaskuodamas iškeltų hipotezių pirmalaikiškumą, kvestionuodamas sutartines tiesas ar atskleisdamas užslėptus prieštaravimus. Tačiau ironiją pasakotojas gali pasitelkti ir kaip kūrybinę galią, skatinančią atsiverti pokyčiams, pamėginti žengti į tai, ko neįmanoma nusakyti tiesiogiai ar tradiciškai. Žr. glaustą, bet išsamią apžvalgą: Tobias Häner ir Virginia Miller, „Introduction: Reading Irony in Ancient Texts“, in *Irony in the Bible: Between Subversion and Innovation*, BInS 209 (Leiden: Brill, 2023), 9–10.

¹⁹ Žr. taiklią W. Bootho formulotę: „Ironija pasižymi žavesiu ir gausiai atlygina tiems, kurie šoka su ja, tačiau kartu ji gali būti negailestinga tiems, kuriuos laiko priešais. <...> Viena iš ironijos funkcijų yra aukų įvardijimas ir šaipymasis iš jų. Ironija tampa liudytoja tiems, kurie ją išvelgia, bet taip pat ji yra ginklas, nukreiptas į tuos, kurie jos nemato.“ Wayne C. Booth, *A Rhetoric of Irony* (Chicago: University of Chicago Press, 1974), 28.

ironijos orientavimo kryptį: ironizuojantysis nesunkiai tampa ironizuojamuoju²⁰. Todėl šventųjų tekstų skaitytojas gali nustepti suvokęs, jog klausosi autoironiško naratyvo²¹. Vis dėlto tikėtina, kad net ir šiuo atveju ironiją pasakotojas pasitelkia vildamasis, jog būtent ironiškas pasakojimas bus patrauklesnis didesniajam klausytojų ratui²².

Šiuos tris ironijos, kaip naratyvinės technikos, aspektus nesunkiai galima išvelgti ir Pr 20, 1–18 perikopėje. Pirmojo skaitymo metu pasakotojas nutyli daugelį reikšmingų detalių ir dėl to, skaitant antrą kartą, pasakojimas įgauna ironišką potekstę. Nегana to, pasakotojas nuolat kvestionuoja ir skatina tikslinti skaitytojo kuriamas personažų (ypač Abimeleko ir Abraomo) charakterizavimo hipotezes. Galiausiai galima gana užtikrintai teigti, kad pirmojo perikopės skaitymo pabaigoje būtent skaitytojas (supratęs, jog iki šiol kėlė hipotezes ir darė sprendimus vadovaudamasis neišsamia informacija) atsiduria dramatinės ironijos situacijoje, tačiau anaip tol ne privilegijuotoje ironizuojančiojo pozicijoje, o kur kas nepatogesnėje ir gluminančioje ironizuojamojo padėtyje.

Ironija kaip personažų charakterizavimo įrankis Pr 20 perikopėje

Vadinamųjų „žmonos-sesers“ pasakojimų trejeto požiūriu Pr 20 perikopė atsiduria antroje pozicijoje. Pradžios knygos skaitymo dinamikos atžvilgiu galima teigti, jog pasakotojas tikisi, kad skaitytojas atpažins Pr 20, 1–18 bei Pr 12, 10–20 sąsajas ir skaitymo metu tarpusavyje lygindamas šiuos du pasakojimus užčiuops Pr 20 analepsėmis pagrįso ironiško personažų charakterizavimo išskirtinumą.

Ironija, susijusi su Abimeleku

Pirmojo skaitymo metu Geraros karalius atitinka tipinę kitataučio ir kitatikio valdovo figūrą, todėl skaitytojas gali jį lyginti su Pr 12, 10–20 minimu faraonu. Nuo v.4 skaitytojas ima simpatizuoti nekaltam Abimelekui, drauge su juo protestuodamas Dievo akivaizdoje ir džiaugdamosis, kad Dievas Abimeleko nekaltumą pripažįsta. Lygiai taip skaitytojas stoja greta Abimeleko, kai šis priekaištauja Abraomui, ir žavisi Geraros

²⁰ Remiantis U. Jappo įžvalga, galima sakyti, kad „ironija yra pažinimas, kuris formuluojamas kaip klausimas apie patį pažinimą“. Uwe Japp, *Theorie der Ironie*, 3-iasis leid., RoteReihe 137 (Frankfurt: Klostermann, 2021), 326.

²¹ Tokią (ironijos nutaikymo į skaitytoją) dinamiką savo analizėje įtaigiai atskleidžia M. Brettas. Nagrinėdamas Pr 15–16 naratyvą autorius parodo, kad egiptietę Hagarą ir izraelitę Sarą pasakotojas sukeičia vietomis: egiptietė šioje perikopėje užima Izraelio poziciją, o izraelitė – Egipto. Žr. Mark G. Brett, „Respectful Parody of Exodus Traditions in Genesis 15–16“, in *Irony in the Bible: Between Subversion and Innovation*, BInS 209 (Leiden: Brill, 2023), 15–30.

²² Įdomų tokios dvigubos ironijos atvejį atskleidžia W. Boothas, analizuodamas pašaipų kareivių kreipimąsi į Jėzų: „Sveikas, judėjų karaliau!“ (Mk 15, 18). Autorius teigia, jog Morkus nusprendė šį sarkastišką kreipimąsi įtraukti į evangelinį pasakojimą būtent todėl, kad ironiškas pasakojimas apie ironizuojančius kareivius Jėzaus pusėn gali patraukti žymiai daugiau skaitytojų (netgi nebūtinai tokių, kurie šį pasakojimą skaito kaip sakralų tekstą) negu bet kokia tiesioginė evangelisto ir Bažnyčios kristologinio tikėjimo formuluoė. Paties autoriaus žodžiais tariant: „ironiją užčiuopusių bendrija gausumu dažniausiai pranoksta ironijos neįžvelgiančius *outsiderius*.“ Booth, *Rhetoric of Irony*, 28–29.

karaliaus kilnumu bei dosnumu, kai jis ne tik grąžina Sarą jos vyrui, apipildamas juodu dovanomis, bet ir užuot išvaręs patriarchą su jo žmona (žr. Pr 12, 20) kviečia juos laisvai kurtis bei gyventi savo krašte.

Tačiau būtent tuomet, kai skaitytojo simpatija Abimelekui pasiekia apogėjų, pasakotojas paskutiniąja analeptine užuomina v.18 apie gerokai anksčiau Geraros karalių ištikusią lytinę disfunkciją, meta iššūkį pozityviam Abimeleko įvaizdžiui. Skaitytojas priverčiamas peržvelgti susikurtą Abimeleko charakterizavimo hipotezių pagrįstumą.

Antrojo skaitymo metu ima aiškėti, kad skirtumas tarp faraono ir Abimeleko ne toks jau didelis – pasakotojas, iškreipdamas pasakojamų įvykių eiliškumą Pr 20, 1–18, sukėlė bei viso pasakojimo metu sugebėjo palaikyti interpretatyvinę deformaciją, kurią v.18 demaskavo. Tai, kad karalius nepalietė Saros, pasirodo, neturi nieko bendra su jo kilnumu ar valdymusi – M. Sternbergo žodžiais tariant, „jo dvasia buvo nori, tik kūnas pasirodė esąs silpnas“²³.

Perskaičius v.17 darosi aišku, kad Abimelekas ne tik paėmė, bet ir *laikė* Sarą pas save. Dėl to kinta požiūris į jį faraono (Pr 12, 10–20) atžvilgiu. Faraonas be pašalinės pagalbos kažkoku būdu sugebėjo identifikuoti ne tik jį ir jo namus ištikusios nelaimės priežastį, bet ir rasti tinkamą krizės sprendimą. Abimelekas *laikė* Sarą pas save net ir ištiktas negalios. Ir netgi tada, kai Dievas jam apsireiškė sapne, jis pats (v.4a pateikiami *pasakotojo* žodžiai) nutyli tai, jog „nebuvo prisiartinęs“ prie Saros. Tą (ironiškai?) v.6 pamini Dievas²⁴.

Dėl to ir v.9 minimi karaliaus priekaištai Abraomui („Ką padarei mums?“, o ypač „Dalykus, kurie nedaromi, padarei *su manimi*“) įgauna nebe moralinę, bet greičiau fiziologinę potekstę. Taip pat kitoje šviesoje skaitytojui atsiveria ir Abimeleko kvietimas Abraomui įsikurti jo krašte. Juk jeigu šis nomadas iškelia nepasimeldęs už Abimeleką, tai ir jis, ir jo namai taip ir liks ištikti Dievo siųstos negalios! Galiausiai ir Abimeleko dovanos antrojo skaitymo metu greičiau primena ne geranorišką dosnumą, bet kyšį.

Ironiška retrospektyva Abimelekui kainuoja jo pirminės reputacijos pozityvumą. Techniškai šioje perikopėje jis buvo ir lieka nekaltas. Tačiau antrojo skaitymo pabaigoje sunku tikėtis, kad Geraros karalius skaitytojui kels bent kiek reikšmingesnes simpatijas. Apgreždamas ironijos orientuotą pasakotojas pašiepia Abimeleką, ir todėl tikėtina, kad skaitytojas stos ironizuojančiojo (pasakotojo), o ne ironizuojamojo (Abimeleko) pusėn.

²³ Sternberg, *Poetics*, 316.

²⁴ Ironija šiuo atveju kyla dėl galimos dviprasmybės, susijusios su fraze „padaryti šitą“ (ją v.5c vartoja Abimelekas, o v.6b – Dievas). Kalbant Abimelekui, kaip ir faraono atveju, lieka neaišku, kiek plačiai apima v.2d ir v.3d minimas Saros „paėmimo“ veiksmas. Vis dėlto lieka atvira galimybė, kad Abimelekas net ir Dievo akivaizdoje mėgina nutylėti jį ištikusią negalią, o v.5c frazė „padariau šitą“ (ypač dėl to, kad nutyli neprisiartinimo faktą) sako dviprasmiškai, leisdamas Dievui galvoti, kad išties, paėmęs Sarą pas save, jis su ja gyveno kaip vyras su žmona.

Ironija, susijusi su Abraomu

Pirmasis Abraomo veiksmas pasakojime – nutylėti tikrąjį savo žmonos statusą – glumina skaitytoją²⁵. Melas sunkiai dera su pozityviu Abraomo įvaizdžiu, todėl pasakotojo išplėtotą (lyginant su Pr 12, 18–19 glaustumu) patriarcho apklausos scena tik dar labiau pagilina jau ir taip eizėjančios Abraomo reputacijos įtrūkius. Abraomo tylą po v.9 Abimeleko klausimo²⁶ pirmojo skaitymo metu atrodo kaip sumišimo ir gėdos ženklas.

Pažymėtina, kad apklausos metu Abraomo pateiktiems pa(si)aiškinimams stinga įtaigumo. Viena vertus, net ir Pr 12, 11–13 pasakojimo pradžioje ironiškai paminėtas patriarcho rūpinimasis savo saugumu funkcionuoja nors ir ne kaip lengvinanti, bet bent jau kaip Abraomo veiksmus paaiškinanti aplinkybė. Kita vertus, Pr 20, 11 tvirtą patriarcho įsitikinimą („tikrai šioje vietoje nėra Dievo baimės“) pasakotojas pristato vėliau nei v.8 paminėta Dievo veiksmų sukelta žmonių baimė, taip naratyve pabrėždamas kaltinančios Abraomo nuostatos nepagrįstumą.

Patriarcho išvedžiojimai apie Saros seseriškumą taip pat labiau primena tuščią kazuistiką, leidžiančią manipulyviai vieną ar kitą tikrovės aspektą suabsoliutinti iki „visos tiesos“. Ironiška, kad dėl analaptiškai pateikiamos informacijos ant šio Abraomo tiesos dangstymų kabliuko pakliūva ne tik Abimelekas, bet ir pats skaitytojas, iki šiol nežinojęs (niekur kitur Biblijos tekste nepatvirtinto fakto), kad Sara Abraomui yra ir sesuo iš tėvo pusės.

Galiausiai v.13 pasakotojas pateikia paskutinę ironiško Abraomo portreto detalę. Kalbėdamas apie Dievo veikimą Pr 12, 1–4 įvykių kontekste, patriarchas v.13 pavartoja negatyvų veiksmožodį: *tā'ah*²⁷. Tačiau Abraomo iškeliavimas Pr 12, 4 yra beveik vienbalsiai interpretuojamas kaip jo besąlygiško tikėjimo Dievu ženklas. Ką gi tuomet galėtų reikšti Abraomo kalba v.13? Trumpam atsiribojant nuo perdėm pozityvaus Abraomo įvaizdžio, šioje scenoje galima išvelgti jau pasenusio (ir jam apsireiškusio Dievo nenuspėjamumo bei palikuonies pažado atidėliojimo išvarginto) patriarcho kartėlį, jau anksčiau suskambėjusį Pr 15, 3 tekste.

Vertinant patriarcho elgesį Pr 20, kyla ir kita ne mažiau svarbi problema: Abraomo šeimos situacija, dėl Pr 18, 10 nurodyto Dievo pažado išpildymo laiko, Pr 20 atveju ženkliai skiriasi nuo Pr 12, 10–20. Vis dėlto ir anuomet, ir dabar patriarchas

²⁵ Pr 12, 10–20 pasakotojas skyrė nemažai dėmesio šiam Abraomo poelgiui aptarti (žr. Abraomo pokalbį su Sara v.11–13). Tačiau Pr 20 perikopėje pirmojo skaitymo metu v.2 paminėtas patriarcho poelgis lieka nepaaiškintas.

²⁶ Abimelekas v.9 („ir sakė jam“) ir v.10 („ir sakė Abimelekas Abraomui“) kreipiasi į Abraomą du kartus iš eilės. Tačiau pagal bibliniam naratyvui įprastą dialogo formą kalbėtojai turėtų prabilti pakaitomis vienas po kito. Todėl v.10 skaitytojui kyla įspūdis, kad Abraomas tyli ir neatsako į pirmąjį Abimeleko klausimą, o šis, nesulaukęs patriarcho atsakymo, kreipiasi į jį dar kartą. Dėl šios priežasties daugelis komentuotojų teigia, kad v.9 minimas Abimeleko klausimas yra retorinis. Žr. Gordon J. Wenham, *Genesis 16–50*, Word Biblical Commentary 2 (Dallas: Word Books, 2002), 72.

²⁷ Keliavimo kontekstuose šis veiksmožodis reiškia „klaidžiojimą“ (Pr 21, 14; 37, 15; Ps 107, 4), „klajojimą“ (Iš 23, 4; Iz 35, 8; Ps 119, 176) ar netgi „paklydimą“ (Iz 53, 6; Pat 7, 25).

Sarą atiduoda į vietinio valdovo haremą iškart po to, kai Dievas pažada palikuonį (žr. Pr 12, 2 ir 18, 10). Kaip su pozityviu patriarcho įvaizdžiu suderinti šitokį jo elgesį²⁸?

Ironija, susijusi su Sara

Pirmojo skaitymo metu patriarcho žmonos naratyvinis pasyvumas primena jos vaizdavimą Pr 12, 10–20 pasakojime. Tačiau skaitytojui susidūrus su v.18 pateikta informacija, jo požiūris į Sarą kinta ir darosi ironiškas. Tikėtina, kad ji apie Abimeleko negalią žino daugiau už kitus pasakojimo personažus. Vis dėlto pasakotojas ironiškai mėgdžioja Pr 12, 10–20 Saros neveiklumą, taip dar labiau pabrėždamas, kad tai, jog Sara Pr 20 perikopėje nekalba, dar nereiškia, kad ji *neturi ko pasakyti*²⁹. Ar ne dėl to, kitaip nei faraonas, Abimelekas, v.15 pakvietęs Abraomą įsikurti ir apsigyventi Geraroje, v.16 pamini dovanas būtent kreipdamasis į Sarą ir prideda mįslingą frazę apie „akių uždengimą visiems, kurie su tavimi“?

Ironija, susijusi su Abimeleko tarnais

Ironijos analizės požiūriu svarbu klausti: kas yra „visi šitie dalykai“, kuriuos Abimelekas v.8 papasakoja savo tarnams? Ar tikrai karalius gali rizikuoti savo reputacija, su tarnais atvirai kalbėdamas apie jį ištikusią ir jau kurį laiką besitęsiančią lytinę disfunkciją? Liūdnas Liudviko XVI pavyzdys³⁰ rodo, jog vargu ar taip galėjo būti. Netgi priešingai, labai tikėtina, kad Abimeleko „visų šitų dalykų“ pasakojimo turinys labiau atitinka pirmojo perikopės skaitymo metu skaitytojui kilusį įspūdį: Geraros karalius yra perdėm pozityvus herojus, neteisingai ištiktas pavojaus ir geranoriškai bei dosniai tvarkantis santykius su jam pavojų sukėlusiu patriarchu.

Jei Abimelekas v.8 tikrai nutyli kai kuriuos tikrovės aspektus, tuomet šie tarnai atsiduria dramatinės ironijos situacijoje. Jie (kaip ir skaitytojas pirmojo skaitymo metu) gali manyti, jog žino pakankamai, kad adekvačiai suprastų susiklosčiusią situaciją, tačiau pasakotojas v.18 parodo šios prielaidos klaidingumą. Taigi, ironijos požiūriu Abimeleko tarnų kolektyvinio personažo poveikis šioje perikopėje yra dvejopas.

²⁸ Be abejo, skaitytojas prisimena Pr 11, 30 tekstą, kalbantį apie Saros nevaisingumą. Tačiau Pr 18, 10 Dievo duoto pažado formuluotė ir v.14 tekstas neleidžia abejoti: Dievo galybė pranoksta ne tik Saros amžiaus, bet ir jos nevaisingumo komplikacijas. Tačiau ar tuo patikėjo Abraomas? Vėlgi, manyti, kad Abraomas nevaisingu laikė save patį ir todėl, siekdamas įvykdyti Dievo pažadą, atidavė Sarą kitam vyrui, neišeina dėl to, kad Hagara jam pagimdė sūnų dar Pr 16, 15, taigi Abraomas akivaizdžiai yra vaisingas.

²⁹ Toks Saros charakterizavimas leidžia kvestionuoti tarp komentuotojų vyraujantį požiūrį, kad „žmonos-sesers“ epizoduose pavojuje atsiduria būtent patriarcho žmona. Žr. Mark E. Biddle, „The „Endangered Ancestress“ and Blessing for the Nations“, *Journal of Biblical Literature* 109 (4) (1990), 599–611. J. Exum, analizuodama šią perikopę psichoanalitiniu požiūriu, įtaigiai parodė, kad vertinant Saros poziciją Pr 20 pasakojime įmanomi ir kiti atskaitos taškai (žr. skyrių „Who’s Afraid of the „Endangered Ancestress“?“). Cheryl J. Exum, *Fragmented Women: Feminist (Sub)versions of Biblical Narratives*, JSOTSS 163 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994), 148–169.

³⁰ Žr. Ryan N. Fogg ir Stephen A. Boorjian, „The Sexual Dysfunction of Louis XVI: A Consequence of International Politics, Anatomy, or Naïveté?“, *BJU International* 106 (4) (2010), 457–459.

Viena vertus, jie atskleidžia galimą ironiją, susijusią su Abimeleko sakomos tiesos korekcija, o kita vertus, jei tokia korekcija išties įvyko, jie patys (drauge su skaitytoju) atsiduria ironiško personažo vietoje, būdami šios dalinės tiesos adresatais.

Ironija, susijusi su Dievu

Pirmojo skaitymo metu Dievo v.3c ištarta frazė: „Štai, tu – miręs“ atrodė kaip su Abimeleko ateitimi susijęs grasinimas. Vis dėlto perskaičius v.18 tampa aišku, kad Dievo vartojamą veiksmažodžio formą šioje frazėje galima suprasti ir tiesiogine – esamojo laiko – prasme. Juk išties Abimelekas dėl jį ištikusios ir tebesitęsiančios negalios yra miręs ir palikuonių, ir lytinės disfunkcijos požiūriu³¹.

Po Abimeleko protesto v.6c Dievas, žinodamas apie Abimeleką ištikusią negalią (kurią karalius v.4–5 nutylėjo), sako: „būtent aš tave sulaikiau <...> taip, kad nedaviau tau paliesti jos“. Pirmojo skaitymo metu gali atrodyti, kad Dievas užbėgo už akių Abimeleko „prisiartinimui prie Saros“ būtent apsireikšdamas jam sapne netrukus po to, kai Abimelekas pasiėmė patriarcho žmoną į savo namus. Tačiau po v.18 analapsės tampa akivaizdu, kad už šių Dievo žodžių slypi ir kitokia, mažiau metaforiška, prasmė.

Ar gali būti, kad Dievas ironizuoja ir tuomet, kai Abraomą v.7 pavadina pranašu³²? Žvelgiant iš ironijos perspektyvos, toks „pranašas“ (panašiai kaip Jona) išties kelia užuojautos šypseną. Tačiau Abraomui suteiktas titulus skatina klausti, *kam* ir *kokią žinią* toks pranašas perduoda.

Ironija kaip teologijos įrankis Pr 20 perikopėje

Žvelgiant į Pr 20 pasakojimą matomos dvi plačios ironijos veikimo trajektorijos. Viena iš jų galima laikyti destruktvyvia, o kitą – konstruktyvia. Teologiniu požiūriu šios trajektorijos sąveikauja tarpusavyje.

Teologinė destruktvyviosios ironijos trajektorija Pr 20 perikopėje

Atsiskleidus pasakojimo ironijai paaiškėja, kad Abraomas ir Abimelekas greičiau yra patetiški personažai, o jų protagonizmą arba antagonizmą neginčytinai apibrėžiančių elementų pasakojime yra tuo pat metu ir per daug, ir per mažai³³. Įvairių nutylėjimų, dalinių tiesų ir savęs išsukinėjimo kulminacija pasiekama tuomet, kai Abimelekas iškviečia Abraomą apklausai. Jei ši apklausa yra vieša, o Abimelekas, saugodamas savo reputaciją, baiminasi, kad kiti sužinos apie jį ištikusią ir tebekankinančią negalią,

³¹ Panašią dviprasmybę galima įžvelgti ir to paties veiksmažodžio vartosenoje Pr 30, 1. Rachelė, reikalaujama Jokūbo: „Duok man sūnų, o jei ne – aš mirusi!“, apie savo mirtį kalba ir būsimoju (dėl palikuonių neturėjimo), ir esamoju (dėl nevaisingumo) laiku.

³² Daugelis tyrinėtojų pabrėžia, kad šioje perikopėje minimas tokio titulo suteikimas Abraomui platesniame šventosios istorijos kontekste yra laikytinas anachronizmu.

³³ P. Miscallio žodžiais tariant, „tekstas pateikia per mažai, o drauge ir per daug informacijos, kad būtų įmanoma suformuoti galutinį veikėjo portretą“. Peter D. Miscall, *The Workings of Old Testament Narrative*, Semeia Studies 12 (Philadelphia: Fortress Press, 1983), 20.

tuomet Geraros karalius turi „atrasti gražius žodžius“ (Koh 12, 10), norėdamas paprašyti Abraomą melstis už jį, ir išvengti viešo paaiškinimo, kodėl tokia malda jam apskritai reikalinga.

Todėl Abimeleko žodžiai v.9 antrojo skaitymo metu įgauna ironišką potekstę: „dalykus, kurie nedaromi, padarei *su manimi*“. Ir net jei Abraomo tylą šioje vietoje tikrai yra gėdijimosi ir sumišimo ženklas, skaitytojas gali užčiuopti ir ironišką šios tylos dimensiją: Abraomas, net jei ir norėtų, negali atsakyti Abimelekui, nes jis nežino apie Abimeleką ištikusią negalią! O ir vėliau, į performuluotą, bet iš esmės tą patį Abimeleko klausimą v.10 Abraomas, žvelgiant Abimeleko žvilgsniu, atsako „nei į tvorą, nei į mieta“. Užuoat paaiškinęs, kokia negalia ištiko Geraros karalių, ir nurodęs, kaip šią nemalonią problemą išspręsti, patriarchas ima aiškinti, koku būdu jo žmona Sara formaliai yra *ir* jo sesuo. Tačiau žvelgiant iš Abraomo perspektyvos, tai yra vienintelis logiškas atsakymas³⁴.

Karaliaus ir patriarcho nesusikalbėjimas įgauna dar ironiškesnę atspalvį žvelgiant iš Dievo duoto pažado (Pr 18, 10) perspektyvos. Čia abu – tiek Abraomas, tiek Abimelekas (tiesa, kiekvienas savitu būdu) – yra antagonistai, keliantys šiam dieviškam planui bei pažadui pavojų. Abraomas – saistomas išankstinių nuostatų apie „svetimųjų“ keliamas grėsmes ir dėl to į tikrą pavojų įstumiantis aplinkinius bei artimuosius³⁵. Abimelekas, kitaip nei faraonas, nepajėgdamas suvokti tikrosios jo namus ištikusios negalės priežasties ir šios negalės maskavimu vėlindamas susiklosčiusios komplikacijos atomazgą. Vis dėlto, teologiniu požiūriu ši griauanti ironija yra savaip vaisinga, nes ją pasitelkdamas pasakotojas geba perteikti įtaigią tikrai žmogiškų personažų dramą dieviškojo plano kontekste.

Teologinė konstruktyviosios ironijos trajektorija Pr 20 perikopėje

Trečias veikiantysis personažas³⁶ – Dievas – drauge yra ir vienintelis tikras šio pasakojimo protagonistas. Jo veikimas Pr 20 yra susijęs su konstruktyviosios ironijos trajektorija, o Abimelekas ir Abraomas šioje perikopėje veikia griauančios ironijos plotmėje. Ir vis dėlto būtent šį patriarchą Dievas pasitelkia tam, kad per jo užtarimą išgydytų Abimeleką bei jo namų moteris. Vėlgi, būtent per šį karalių Dievas pasirūpina Abraomu – jo krašte, net ir gimus Izaokui, patriarchas pragyvens dar ilgą laiką (žr. Pr 21, 34).

³⁴ Dėl pasakojime atsiveriančios skirtingų personažų žinojimo lygmenų diferenciacijos darosi sunku sutikti su K. Mathewso teiginiu, jog Abimeleko klausimai, nuskambėję apklausos metu, yra retoriniai dėl to, kad „visi dalyviai iki smulkmenų žino apie įvykusių klastą“. Žr. Kenneth A. Mathews, *Genesis 11:27–50:26: An Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture*, The New American Commentary 1B (Nashville: B&H Publishing Group, 2007), 256.

³⁵ David J. A. Clines, *What Does Eve Do to Help? And Other Readerly Questions to the Old Testament*, JSOTSS 94 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1990), 67–84.

³⁶ Pasakotojas Saros bei Abimeleko tarnų personažus šioje perikopėje pasitelkia tik tiek, kiek tai būtina siužetui. Tokius personažus A. Berlin siūlo traktuoti kaip tam tikrą „siužetinę funkciją“ arba „pasakojimo aplinkos elementą“. Žr. Adele Berlin, *Poetics and Interpretation of Biblical Narrative* (Winona Lake: Eisenbrauns, 1994), 32.

Šios konstruktyviosios ironijos kulminaciniu momentu galima laikyti Pr 20 perikopės atomazgą, kurioje netikėtai atsiveria išvirkščias Abraomo (o per jį – ir viso Izraelio) sandoros su Dievu atvaizdas. Ne dėl klusnaus pasitikėjimo Dievu, bet dėl galingų svetimųjų veikimo patriarcho šeimyna patiria saugumą bei palaimą, jiems žadėtą kaip jų sandorinio ryšio su Dievu pilnatvės vaisių³⁷. Tačiau kas gi galėtų įrodyti, jog tai nėra dar viena (tiesa, ironiška) ištikimosios Dievo meilės apraiška Jo išrinktiesiems?

IV. Pr 20, 1–18 pasakojimo tema ir perikopės pavadinimas

Vargu, ar galima sutikti su D. Peterseno teiginiu, kad šis naratyvas yra „nuodėmės dialektika“³⁸. Toks vertinimas nepaaiškina, kodėl šioje perikopėje pasakotojas taip intensyviai ironizuoja. Dėl tos pačios priežasties yra tikslintina ir S. Niditch tezė, jog centrinė šio pasakojimo problema yra tinkamos tvarkos palaikymas ir *status quo* atkūrimas po pusiausvyros pažeidimo³⁹. Viena vertus, šiame pasakojime ištis gausu teisinės terminijos⁴⁰ ir net du kartus pasakojime vyksta dialogas, kuriame supriešinamos kaltintojo ir kaltinamojo pozicijos⁴¹. Abimelekas v.5 kalba apie savo „delnų nekaltumą“, kurį galima suprasti kaip nenuodėmingumo metaforą⁴². Kita vertus, pažymėtina, kad dėl pasakotojo pasirinktos naratyvinės strategijos nėra lengva įvardyti, kas šiame pasakojime ištis yra laikytinas auka, o kas – skriaudėju⁴³.

Dėmesys ironijai šios perikopės naratyvinėje analizėje yra būtinas. Tą liudija vaisingos M. Sternbergo⁴⁴ bei T. Novicko⁴⁵ analizės. Kita vertus, sunku pritarti pastarojo mokslininko teiginiui, jog Pradžios knygos kontekste 20, 1–18 perikopė funkcionuoja kaip pasišaipymas iš Abimeleko, kuris čia vaizduojamas kaip „komiškas kliuvinys“ bei „atokvėpio personažas“ sudėtingų Abraomo ir Dievo susidūrimų (Pr 18 ir 22

³⁷ Carolyn J. Sharp, *Irony and Meaning in the Hebrew Bible* (Bloomington: Indiana University Press, 2009), 54.

³⁸ Petersen, „A Thrice-Told Tale“, 40.

³⁹ Žr. diskusiją dėl visus tris „žmonos-sesers“ epizodus vienijančios *tvarkos pažeidimo, grėsmės pažeidėjui ir tvarkos atkūrimo* tematinės linijos: Susan Niditch, *A Prelude to Biblical Folklore: Underdogs and Tricksters* (Chicago: University of Illinois Press, 1987), 50–51.

⁴⁰ Žr. veiks. *’āšah* – „daryti“ (v.5.6.9.10.13); *yākah* – „ginčytis“ (v.16); *hāṭā’* – „nusidėti“ (v.6.9).

⁴¹ Pietro Bovati, *Re-Establishing Justice: Legal Terms, Concepts and Procedures in the Hebrew Bible*, JSOTSS 105 (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994), 93.

⁴² Luis A. Schökel, *Treinta salmos: Poesía y oración* (Madrid: Cristiandad 1981), 200.

⁴³ Pasakotojas Pr 20 (panašiai kaip ir garsiojoje Pr 27 perikopėje) moralinį bei religinį personažų elgesio vertinimą pristato neproporcingai: ne kartą pabrėžiamas Abimeleko teisumas ir nekaltumas, nekritikuojamas jo sprendimas paimti Sarą pas save ir pan., o Abraomo elgesio bei motyvų vertinimą pasakotojas nutyli. Tokią disproporciją dar labiau išryškina Dievo sprendimas negalia ištikti *nekaltą* Geraros karalių, o ne visos šios painiavos iniciatorių Abraomą. Žr. Miscall, *Workings*, 36.

⁴⁴ Sternberg, *Poetics*, 315–316.

⁴⁵ Novick, „Abimelekh and Genesis 20“, 277–290.

pasakojimuose) kontekste⁴⁶. Tokia interpretacija, pvz., nepaiškina, kodėl šioje perikopėje tiek dėmesio skiriama Abraomo figūrai, o susidariusios grėsmingos krizės situacijos (ypač Pr 18, 10 Dievo duoto pažado bei Pr 21, 1 šio pažado įvykdymo kontekste) neišaina pavadinti atokvėpio skyriumi.

Pr 20, 1–18 kaip memorandumas

Skaitant Pr 20 pasakojimą, į akis krenta perteklinis šališkos tiesos kiekis: tikėtina, kad Abimelekas koregavo tiesą kalbėdamas savo tarnams; apklausos metu Abraomas atskleidžia tiesos manipuliacijas Abimelekui; Abimelekas v.16 Sarai kalba apie „akių uždengimą“ ir pan. Pažymėtina, kad ši tiesa tampa nepatogi būtent tuomet, kai ją reikia perduoti, todėl tai yra ir paties *pasakotojo* problema, ypač kreipiantis į savųjų tikėjimo bendriją. Pasakotojas rodo, jog tiesą įmanoma sėkmingai deformuoti (juk jeigu v.18 nebūtų įsikišęs pasakotojas, pozityvus Abimeleko įvaizdis būtų išlikęs), tačiau toks iškreipimas yra grėsmingas gyvybei pačia plačiausia prasme: Abimeleko ir jo namų gyvybei, būsimo Abraomo palikuonies gyvybei ir t. t.

Taigi kyla nuojauta, kad Pr 20, 1–18 tekstą šiame Pradžios knygos etape pasakotojas pateikia kaip *memorandumą* (t. y. rašytinį, vidinei bendrijos komunikacijai skirtą dokumentą apie „tai, kas prisimintina“), o pasakojamos tiesos nepatogumą mėgina nuo užmiršimo (arba deformacijų perpasakojant) apsaugoti būtent pasitelkdamas ironiją (netgi *autoironiją*). Paradoksalu, kad tokios – nepatogios ir geram įvaizdžiui kenkiančios – tiesos atsiminimas bei perdavimas neiškraipant liudija bendrijos brandą ir sveikumą. Ir krizėje, matyt, tiek anuomet, tiek dabar, išliks tik ta bendrija, kuri nesislėpdama nuo atsakomybės gebės ne tik pripažinti klaidą, bet ir autoironiškai žvelgti į save kaip į *klystančią bendriją*.

Perikopės pavadinimas

Formuluojant Pr 20, 1–18 perikopės pavadinimą, svarbu sujungti naratyvinės analizės metu išvelgtus svarbius šio pasakojimo aspektus: a) ironijos ir autoironijos svarbą; b) galimą šios perikopės kaip memorandumo traktuotę; c) Dievo pažado Pr 18, 10 sąlygojamą *metų* chronologiją; d) Dievo bei žmogaus veikimo plotmes; e) tiesos šališkumo problematiką.

Tokios formuluotės idėja kilo iš prisiminimo: maždaug prieš dvidešimt metų viena iš *Marijos Dangun Ėmimo* vienuolijos seserų bendros maldos metu pasidalino labai paprasta jų vienuolyne giedama adoracijos giesmė: „Dievo veidas, veidas žmogaus – Kristaus veidas“. Ilgainiui ši eilutė, išlaikant Dievo, žmogaus ir įsikūnijimo slėpinio kristologinę sąsają, virto kone nedidele litanija, vietoj „veido“ įterpiant „žodį“, „skausmą“, „meilę“, „džiaugsmą“ ir t. t. Remiantis giesmės teksto struktūra, pirmoji perikopės pavadinimo dalis galėtų būti „Dievo metai, metai žmogaus“. Tokia Dievo ir

⁴⁶ Ibid., 284.

žmogaus poetinė sąsaja Pr 20, 1–18 pavadinime ne tik sugretina (drauge minėdama), bet ir atskiria (sandus sukeisdama vietomis) žmogaus ir Dievo *metus*. Tai Dievo pažado metai, bet drauge ir žmogiškosios dramos metai. Todėl šie metai yra ir tie patys ir, vis dėlto, skirtingi.

Prie pirmosios pavadinimo dalies pridedama antroji, kuria pabrėžiama (auto)ironijos bei memorandumo funkcijos svarba šiame pasakojime. Tad atsižvelgiant į naratyvinės analizės metu išryškėjusias šios perikopės savybes jai siūlomas toks pavadinimas: „*Dievo metai, metai žmogaus*“: *naratyvinė autoironiško Pr 20, 1–18 memorandumo analizė*.

Išvados

Atlikta naratyvinė Pr 20, 1–18 perikopės analizė atskleidžia išskirtinai (auto)ironišką šio pasakojimo pobūdį. Atsiveriančios dviprasmybės bei potekstės skatina skaitytoją peržiūrėti pirminio skaitymo metu iškeltas hipotezes, kurios antrojo skaitymo metu neišvengiamai koreguojamos.

Dažnos analepsės provokuoja skaitytojo nustebimą, o pasakojimo suvokimo požiūriu fokusuoja jo žvilgsnį greičiau *atgal* nei pirmyn. Chronologinės įvykių sekos korekcija perikopėje leidžia užčiuopti tiek pagrindinę, tiek (identifikuojamą tik po įvykių eiliškumo korekcijos) pagalbinę siužetinę liniją.

Pasakojimo įtaiga Pr 20, 1–18 sietina ne tiek su moraliniais ar religiniais postulatais, kiek su retorine bei naratyvine atsiveriančios ironijos įtrauktimi. Pasakojime kylantis ir ne kartą akcentuojamas nepatogios tiesos modifikavimo iššūkis pranoksta vien biblinio teksto plotmę ir provokuoja netgi šių dienų skaitytoją. Biblinis tekstas dar kartą liudija šiuos pasakojimus kūrusios bei iš kartos į kartą kaip memorandumą perdavusios bendrijos užsigrūdinimą, kylantį ne tiek iš tobulumo, kiek iš gebėjimo autoironiškai žvelgti į savo istoriją su Dievu.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Band, Arnold J. „Swallowing Jonah: The Eclipse of Parody“. *Prooftexts* 10 (2) (1990): 177–195.
2. Berlin, Adele. *Poetics and Interpretation of Biblical Narrative*. Winona Lake: Eisenbrauns, 1994.
3. Biddle, Mark E. „The „Endangered Ancestress“ and Blessing for the Nations“. *Journal of Biblical Literature* 109 (4) (1990): 599–611.
4. Booth, Wayne C. *A Rhetoric of Irony*. Chicago: University of Chicago Press, 1974.
5. Bovati, Pietro. *Re-Establishing Justice: Legal Terms, Concepts and Procedures in the Hebrew Bible*. JSOTSS 105. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994.
6. Brett, Mark G. „Respectful Parody of Exodus Traditions in Genesis 15–16“. In *Irony in the Bible: Between Subversion and Innovation*. Biblical Interpretation Series. Vol. 209, 15–30. Leiden: Brill, 2023.

7. Clines, David J. A. *What Does Eve Do to Help? And Other Readerly Questions to the Old Testament*, JSOTSS 94. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1990.
8. Coats, George W. *Genesis: With an Introduction to Narrative Literature*. FOTL 1. Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 1983.
9. Cotter, David W. *Genesis*. Berit Olam 1. Collegeville: The Liturgical Press, 2003.
10. Exum, Cheryl J. *Fragmented Women: Feminist (Sub)versions of Biblical Narratives*. JSOTSS 163. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1994.
11. Fogg, Ryan N. ir Stephen A Boorjian. „The Sexual Dysfunction of Louis XVI: A Consequence of International Politics, Anatomy, or Naïveté?“. *BJU International* 106 (4) (2010): 457–459.
12. Häner, Tobias ir Virginia Miller. „Introduction: Reading Irony in Ancient Texts“. In *Irony in the Bible: Between Subversion and Innovation*, BInS 209, 9–10. Leiden: Brill, 2023.
13. Hoffmeier, James K. „The Wives’ Tales of Genesis 12, 20 and 26 and the Covenants at Beer-Sheba“. *Tyndale Bulletin* 43 (1) (1992): 87.
14. Hutcheon, Linda. *Irony’s Edge: The Theory and Politics of Irony*. London: Routledge, 1994.
15. Iser, Wolfgang. „The Reading Process: A Phenomenological Approach“. *New Literary History* 3 (2) (1972): 280.
16. Japp, Uwe. *Theorie der Ironie*. RoteReihe 137. 3-iasis leid. Frankfurt: Klostermann, 2021.
17. Kang, Hwagu. *Reading the Wife/Sister Narratives in Genesis: A Textlinguistic and Type-Scene Analysis*. Eugene: Pickwick Publications, 2018.
18. Mathews, Kenneth A. *Genesis 11:27–50:26: An Exegetical and Theological Exposition of Holy Scripture*, The New American Commentary 1B. Nashville: B&H Publishing Group, 2007.
19. Miscall, Peter D. *The Workings of Old Testament Narrative*. Semeia Studies 12. Philadelphia: Fortress Press, 1983.
20. Muecke, Douglas C. *The Compass of Irony*. New York: Methuen, 1969.
21. Niditch, Susan. *A Prelude to Biblical Folklore: Underdogs and Tricksters*. Chicago: University of Illinois Press, 1987.
22. Novick, Tzvi. „Almost, at Times, the Fool’: Abimelekh and Genesis 20“. *Prooftexts* 24 (3) (2004): 277–290.
23. Perry, Menahem ir Meir Sternberg. „The King Through Ironic Eyes: Biblical Narrative and the Literary Reading Process“. *Poetics Today* 7 (2) (1986): 275–276.
24. Petersen, David L. „A Thrice-Told Tale: Genre, Theme, and Motif“. *Biblical Research* 18 (1973): 40.
25. Pratico, Gary D. ir Van Pelt, Miles V. *Basics of Biblical Hebrew Grammar*. 3-iasis leid. Grand Rapids: Zondervan, 2019.
26. Schökel, Luis A. *Treinta salmos: Poesía y oración*. Madrid: Cristiandad 1981.
27. Sharp, Carolyn J. *Irony and Meaning in the Hebrew Bible*. Bloomington: Indiana University Press, 2009.
28. Ska, Jean-Louis. „Our Fathers Have Told Us“: *Introduction to the Analysis of Hebrew Narratives*. Subsidia Biblica 13. Roma: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 2000.
29. Sternberg, Meir. *The Poetics of Biblical Narrative: Ideological Literature and the Drama of Reading*. Bloomington: Indiana University Press, 1987.
30. Wenham, Gordon J. *Genesis 16–50*. Word Biblical Commentary 2. Dallas: Word Books, 2002.

Algirdas AKELAITIS
Vytautas Magnus University, Lithuania

„YEAR OF GOD AND YEAR OF MAN“: THE NARRATIVE ANALYSIS OF AUTOIRONIC MEMORANDUM IN GEN 20:1–18

S u m m a r y

There are three so-called “wife-sister” episodes in the book of Genesis (12, 10–20; 20,11–18 ir 26, 6–11). The plot pattern in these narratives appears to be similar. Yet their contexts and narrative techniques employed by the narrator differ significantly. In this paper the narrative of Gen 20:1–18 is analyzed according to the criteria of the narrative criticism.

The analysis of the temporal characteristics of the narrative reveals the strategic importance of multiple analepses (e.g. v.4.6.18), which provoke the re-evaluation of hypothetical characterizations, created by the reader during the initial reading of the narrative. The reconstruction of the chronological order of narrative events reveals the line of a sub-plot, hidden from the reader by means of the multiple analepses.

The re-evaluation of narrative characters discloses the importance of the irony, which in this pericope appears to be used as a tool of characterization and theology. Both, subversive and constructive aspects of irony can be indicated in Gen 20:1–18 pericope.

KEYWORDS: narrative criticism, Biblical Exegesis, Abimelech (King of Gerar), Abraham (Patriarch), irony.

Algirdas AKELAITIS – kunigas, teologijos doktorantas, Vytauto Didžiojo universiteto Katalikų teologijos fakulteto dėstytojas. El. paštas algirdas.akelaitis@vdu.lt.

Algirdas AKELAITIS – priest, PhD student of theology, lecturer at Vytautas Magnus University (Lithuania). E-mail algirdas.akelaitis@vdu.lt.